

В. Л. Павлов

Про зміст понять «духовність» і «духовна безпека»

Питання безпеки — актуальне і значиме для кожної живої істоти. Перебувати у цьому стані — значить бути захищеним, мати впевненість, що тобі ніхто і ніщо не загрожує. У російській мові слово «безопасность» означає: «отсутствие опасности», життя «без опасности». Зрозуміло, що безпека завжди відносна. При великій кількості її видів та форм духовна безпека — феномен надзвичайно цікавий і досить непростий.

Предметна розмова щодо нього передбачає обов'язкове окреслення, визначення змістовних полів двох термінів: «духовність» і «духовна безпека». Хоч перший широко вживаний у буденному спілкуванні людей, художній та спеціальній літературі, його зміст, як не дивно, залишається «розмитим» і трактується часто по-різному. Він, як і багато інших термінів (наприклад, «культура», «цивілізація», «добро», «щастя»), важко піддається однозначній дифеніції. До того ж, існує *світське і релігійне* розуміння духовності.

Базовим моментом у судженнях про духовність є акцентування уваги на якостях людини, що дають підстави для висновку про її пріоритетну орієнтацію на цінності нематеріального буття, освіченість та високу моральність. Духовність асоціюється з інтелігентністю, толерантністю, культурністю особистості. Внутрішній світ людини по-справжньому духовної багатий, глибокий і різноманітний. Він вирізняється широтою і глибиною знань, зрілою естетичністю, виваженим вольовим спрямуванням. Духовність — показник того, що дух, як прояв буття індивідуальної свідомості, є визначальним в особистому та суспільному житті людини, її ставленні до оточуючих.

Нерідко духовність ототожнюють з релігійністю індивіда, його вірою в існування надприродної сили — Бога. Як наслідок, широко розповсюдженими є твердження, що релігія — єдино правильний шлях до духовності, що збільшуючи присутність релігії і Церкви в суспільному та індивідуальному житті людей можна відродити духовність (яка *нібито* була втрачена в радянські часи в силу тотальної присутності атеїзму), в тому числі духовність національну.

Практика, історична та новочасна українська, переконливо показує, що це *не так*. Збільшення кількості релігійних споруд та релігійних общин в населених пунктах (часто за відсутності в них, особливо в селах, не просто гарно обладнаних шкіл, а й таких, що мають мінімальні умови для комфортного перебування в них дітей та здійснення навчального процесу) прямо пропорційно не призводить до зростання духовності населення. Отже, причину міри духовності потрібно шукати в чомусь іншому.

На мій погляд, *духовність* — інтегральний показник ступеня розвитку внутрішнього (нематеріального) світу суб'єкта, особлива якість цього світу, коли широке коло глибоких знань органічно поєднується з позитивною емоційною налаштованістю та високою моральністю, орієнтованою на ствердження добра. В даному випадку *духовність* — не домінування духу над матеріальним, а його людиноцентричність і альтруїзм. Це ситуація, коли смислоутворюючим ядром духовного світу індивіда виступає не приватне, егоїстичне, а те, що пов'язане з надіндивідуальними цінностями. Прагматичне, утилітарне, буденне, профанне тут не зникає. Воно залишається важливим і значимим, але дух при цьому його діалектично долає, піднімається над ним.

Тепер про *духовну безпеку*. Термін «духовність» у цьому словосполученні має дещо інший зміст, ніж абзацом вище. Духовність тут розуміється значно ширше — як духовний світ людини, складовими якого є знання, переконання, чуттєво-емоційна сфера і воля. В дискурсі про *духовну безпеку* йдеться про відсутність небезпеки для людської духовності, тобто про наявність умов, при яких неможливе (без бажання суб'єкта) вторгнення у його духовний світ і, як наслідок, коректування змістовних блоків цього світу; зміна ціннісних орієнтацій; продукування інших, ніж реально існуючі, світоглядних переконань; «перереформатування» емоційного компонента тощо. Духовна безпека — це захищеність від того, що сформована духовна складова людського життя може бути певним чином (передусім насильницьким способом) зруйнована і нав'язана, у тому числі під благовидними приводами, інша «духовність», яка насправді є псевдодуховністю. Найпростішим варіантом захисту духовної безпеки є тоталітаризм.

льне обмеження суб'єктів у доступах до всього того, що може зашкодити цій безпеці. Іншими словами, мається на увазі позбавлення можливості отримувати будь-яку «шкідливу», заборонену інформацію. Саме так забезпечується духовна безпека всіма тоталітарними режимами. Певні обмеження у цьому напрямі, у більшій, або меншій мірі, існують і в країнах, що функціонують на демократичних засадах.

Означене питання має й іншу сторону. Найкращим «щитом» духовної безпеки, її могутнім гарантом є міцність, надійність світоглядних переконань людини і її здатність критично осмислювати, оцінювати, «фільтрувати» отримувану інформацію. Те, що називають інформаційною війною, — явище не нове. Його витoki в глибинах історії. Сказане означає: надзвичайно важливим моментом у духовній безпеці виступає продумане, належним чином теоретично обґрунтоване, педагогічно по-мудрому здійснене формування у людини життєвих установок і світоглядних переконань. Це дуже складний багаторівневий процес, який у кожному конкретному випадку має свій початок, але ніколи не закінчується. Оберігати і захищати духовний світ людини, як і духовну складову суспільства, не простіше, ніж цінності матеріального характеру. Можливо, значно важче. Тому так важливо постійно піклуватись про них, показувати, в тому числі на рівні соціуму і держави, що задекларовані ідеї та цінності дійсно варті того, щоб їх відстоювати.

Принципово важливу роль в означеному процесі відіграє формування і плекання почуття патріотизму. На жаль, у нашому суспільстві багато розмов про патріотизм і дуже мало реальних справ для того, щоб у кожного громадянина дане почуття стало невід'ємною складовою його духовного світу. Йдеться саме про почуття, а не про вербалізацію означеного феномена. Значною мірою почуття патріотизму лежить в основі не тільки духовної, а й державної безпеки в цілому.